

DİKTATÖRLÜK HAKKINDA

Maurice DUVERGER : *De la dictature*, Juillard, Paris 1961.

«Bir eseri zaman geçtikten sonra kaleme almaktansa, onu mütevazî bir denemenin çerçevesi içine sığdırmağa çalışmak daha faydalıdır. Çünkü temerküz kamplarında diktatörlük hakkında bir eser yazmanın faydasız olacağı aşikârdır.» Tanınmış Fransız siyasî bilimci Maurice DUVERGER'nin yeni yayınlamış olduğu eserin ilk sayfelerinden buraya geçirmiş olduğumuz şu cümleler, bu denemenin gayesini en açık bir şekilde belirtmektedir. Eser genel bir başlık taşımakta ancak birçok aktüel problemlere temas etmektedir. Yazar, bugünkü Fransa'ya içinde bulunduğu gerçek ve güçlükleri ve girişmiş olduğu vaatleri hatırlatmağı ve eski olduğu kadar yeni olan diktatörlüğü belirtmeğı istemiştir. Bu kitap en geniş anlamda siyasî ilimlerin ana problemi ile meşgul olduğu kadar pratik politik meselelere de temas etmektedir.

Kitap diktatörlüğün genel teorisi hakkında bilgi vermekle beraber, her bahis 1961 Fransa'sına atıf yapmakta ve ona tarihî deneylerden çıkan sonuçları hatırlatmaktadır. Eserde ilk başta M. Ö. 7 ve 8 ci yüzyılları ile M. S. 19 cu ve 20 ci yüzyıllarında karşılaştığımız diktatörlük salgınları ele alınmaktadır. Bu devirlerin incelenmesi sırasında görülüyor ki, diktatörlükleri yaratan başlıca saikler inanç sarsıntıları ile birlikte ortaya çıkan sosyal bünye buhranlarıdır. Örneğini aristokratik, ziraat toplumlardan endüstri ve ticarete dayanan burjuva toplumlara geçişi sağlayan Robespierre Bonapartelar gibi liderlerle, güney Amerika «caudillo» ları ve Ortadoğu memleketlerinde görülen ihtilâller gibi. Yazar bu münasebetle bilhassa inanç buhranları üzerinde fazlası ile durmaktadır. DUVERGER'ye göre eski meşruuluk prensibinin yıkıldığı, buna karşılık yeni bir meşruuluk telâkkisinin yerleşmediğı toplumlarda, diktatörlük tabii bir giriş kapısı bulmaktadır. 19 cu. ve 20 yüzyıllarında Fransa'da meşruuluk alanında ağır buhranlar baş göstermiştir 1792 - 99 arasında «aristokratlar yani muhafazakârlar, «vatanperver» ler yani liberaller tarafından kovuşturuldu, hapse atıldı, sürüldü ve ölüm cezasına çarptırıldı. 1814 - 15

de bu vatanperverler bu defa aristokratlar tarafından kovulup, sürülüp, idam edildiler. Daha sonraları laiklerle kiliseye sadık elemanların mücadelesi başladı; katoliklerin cumhuriyet umdelerine bağlanmaları ancak İkinci Dünya Harbinden sonra gerçekleşebildi. Duverger'nin dediği gibi, diktatörlük rejimlerindeki şiddet, diktatörlerin zulmünden çok içinde buldukları durumdan ileri gelmektedir. Bununla beraber bazı hallerde derin bir sosyal bünye veya inanç buhranı ortaya çıkmadan da şümüllü ve şiddetli bir ekonomik konjunktür buhranı - 1930 yıllarında Almanya'da görüldüğü üzere - benzer sonuçlar doğurabilir.

Ancak siyasî ilimler alanında ileri sürülen açıklamalar hiç bir zaman basit değildir. Bütün diktatörlüklerin menşei «sosyolojik» temele dayandırmak mümkün değildir, saf «teknik» karakterli diktatörlükler de vardır. Bunlar bir tesadüf sonucunda da ortaya çıkabilirler. Birleşik Amerika'nın hiç bir bünyevî veya konjunktüre bağlı buhranların sarsmadığı nice küçük batılı şehirlerinde siyasî «istibdatlar» (political machines) uzun yıllar boyunca hüküm sürmüştür. Alabama'nın küçük bir kenti sayılan Phenix City 1954 kadar böyle bir çete (gang) zulmüne 75 yıl müddetle katlanmıştı. Bu gibi şehirlerde ortaya çıkan haris politikacılar iş bulma, koruma, mesken sağlama yolu ile yeni gelen göçmenleri kendilerine bağlama usulünü bulmuşlar ve böylece ufak çapta birer diktatör «boss» ksilmişlerdir.

Diğer tip «teknik diktatörlükler», bu rejimi doğuran sosyolojik olayların silinmesinden sonra da bir alışkanlık sonucunda devam edenlerdir. Örneğin Salazar, Franco rejimleri gibi. Duverger'ye göre en tehlikeli teknik diktatörlük tipi askerî rejimlerdir. Zira bu diktatörlük bazı hallerde sosyolojik zaruretleri çözmeye gayesile kurulmalarına karşılık, çoğu defa «sanat için sanat» telâkkisine uygun olarak diktatörlük için diktatörlük yapmaktadırlar. Duverger'nin açıkça belirttiği üzere devlet, müesseseleri, kanunları bakanları, parlâmentosu, bütün bu hukukî mekanizma sadece bazı alışkanlıklar ve usullere dayanmaktadır. Bütün bunlar tüfek, tank ve mitralyözlere karşı tüy sıkleti durumundadırlar.

Askerî diktatörlükleri önlemek için şu ana şartın gerçekleştirilmesi esastır: Orduyu siyasetin dışında tutmak, onu apolitik bir hale getirmektir. Bu doktrine göre görünüşte en kötü rejim dahi askerî otoritelerin siyasete müdahale etmelerinden daha iyidir. Fakat orduyu siyasetin dışında bulundurmamak bugünkü milletlerarası anlaşmazlık alanı ortasında bir hayli güçtür.

DUVERGER, bu konuda şu ayırmayı göz önünde bulundurmaktadır: Orduların Lâtin Amerika, Ortadoğu ve Afrika'da âmme hayatına karışması ekonomik kalkınma ve modernleşme hareketlerinin doğurduk-

ları bünyevî buhrandan ileri gelmektedir. Bu bakımdan bu ülkelerin orduları devrimci bir karakter taşımaktadır. Duverger'nin asıl cephe aldığı askerî diktatörlük, ordunun halkla ilgisini kesmiş bir hale getirilmesidir. Ordu böyle bir durumda ya maddî menfaatler sağlamak üzere bizatihî bir gaye haline gelmekte veya kendini millî iradenin temsilcisi sayıp, vatanı kurtarma ve onun büyüklüğünü sağlamak hedefine kapılır.

Yazar bundan sonra diktatörlüğün muhtevasını, yani programını, ideolojisini ve gâilğini ele almaktadır. Duverger'ye göre *reaksiyoner*; yani *gerici* ve *devrimci* diktatörlükler vardır. Daha doğrusu diktatörlük şekilleri bir yandan reaksiyoner, öte yandan ihtilâl diyalektiğinin tesiri altında bulunmaktadırlar. Örneği 13 Mayıs 1958 de Fransız bir Cezayir kurma hayali ile harekete geçen albaylar, iktidara bağımsız bir Cezayir cumhuriyetini yaratmağa çalışan general de Gaulle'ü getirmişlerdir.

1793 te onaltıncı Louis'yi ölüm cezasına çarptıran Konvansiyon mensupları, yedi yıl sonra Bonaparte'ın gelişini sağlamışlardır. Bin yıllık bir Reich peşinde koşan Hitler, Bismark'ın eseri olan Alman birliğini yıkmıştır. Komünizm korkusundan Batista istibdadına göz yuman Birleşik Amerika Devletleri, Küba'da Sovyet nüfuzuna zemin hazırlamışlardır.

Reaksiyoner diktatörlükler muhafazakâr kuvvetleri iktidarda bulundurmaktadırlar. İhtilâlcî tip diktatörlükler ise ilk önce 1793 - 94 de Rousseau tarafından geliştirilmiş ve eldekini ne bahasına olursa olsun koruyacak yerde, hareket, icraat, sosyal düzeni yeni baştan âyarlama esasına dayanmaktadır. Jacobin'lerin bu doktrini Marksistler tarafından genişletilmiş ve bu görüşe ekonomik bir hüviyet kazandırılmıştır. Lenin'e göre proletaryanın diktatörlüğü sadece komünist toplumun gerçekleşmesine imkân veren bir geçici safhadır.

Duverger'nin yeni eserinin en ilgi çeken tarafı ihtilâlcî diktatörlükler konusunda yaptığı ayırımdır. Buna göre az gelişmiş memleketlerde ortaya çıkan devrimci diktatörlükler yeni bir tipoloji teşkil etmektedirler. Ona göre bugünkü dünyada marksizimin doğmalarına dayanmaksızın, milletleri hukukî bünyeleri yerine istihsal seviyelerine göre tasnif etmek lâzımdır. Böylece siyasî tahliller alanına yeni bir ölçü ithal etmek ve diktatörlüğü bolluk içinde bulunan toplumlar, orta derece gelişmiş toplumlar ve az gelişmiş toplumlarla olan münasebete göre tasnif etmek gerekecektir.

Duverger bu görüşünü kabul ettirmek amacile sayifeler boyunca Kemalist devrimden bahsetmekte ve şunları ileri sürmektedir: *Mustafa Kemal tek parti tekniğine sırf batılı bir siyasî demokrasi tipinin şartlarını geliştirmek için başvurmuştur.* O bu işe amprik yoldan girişmiştir; denemesinin ideolojisi ancak sonradan ifadesini bulmuştur. Ziraî ve feodal bün-

yeye sahip, halkının büyük çoğunluğu yazma okuma bilmeyen bir memleketde serbest seçimlerle çok parti sistemin mânası yoktur. Demokrasiyi kurmadan önce onun şartlarını hazırlamak işte Kemalist devrimci diktatörlüğün gayesi.

Duverger'ye göre ilk defa Mustafa Kemal tarafından geliştirilmiş olan bu devrimci diktatörlük sistemi, az gelişmiş toplumları yüksek ölçüde endüstrilemiş toplumlara doğru ulaştıran geçici bir safha olarak vazife görmüş ve Mısır, Irak, Pakistan gibi ülkelerde bir müddet daha görecektir.

1961 Fransa'sına gelince, Duverger sıralamış olduğu bütün diktatörlük neveleri arasında ancak «teknik» (askerî) tipine bir gerçekleşme imkânına sahip olduğunu tahmin etmekte; onu da tamamen mânasız bulmaktadır. Böyle bir teşebbüsün kısa vadede bir başarısızlık, uzun vadede ise millî bir felâketle sonuçlanacağını belirtmektedir. (Yazarın eseri 1961 Mayıs ayında Cezayir'de ayaklanan generallerin isyanından önce kaleme almış olduğunu unutmamak âلزımdır). Duverger bu iddiasını doğrulamak üzere, bütün görünüşe rağmen Fransa'da gerçek bir meşruluk buhranının olmadığını iddia etmektedir. Ona göre psikolojik bir sarsıntı geçiren, sersemce feda edilmiş bir ordunun ortaya çıkartmış olduğu Cezayir çıkmazı, Fransa'da askerî bir diktatörlüğün kurulması için yeter bir sebep sayılmamaktadır. Fransa'nın Cezayir'de Dakar, Tokyo ve Rio de Janeiro'da olup bitenlere aldırış etmeksizin hıristiyan medeniyetini savunma zorunluğunu güden tez, hiç şüphesiz şaşkın akılların mahsulüdür. Duverger'ye göre Fransa'da kurulacak olan bir askerî diktatörlük sunî yoldan komünist ihtilâlini davet etmekten başka bir sonuç veremez.

Duverger eserinin sonunda bu denemesi ile bir köşeden iktidar teorisine temas etmek istediğini söylemektedir. Ancak bu konuda düşüncelerini Goethe'nin bir deyimini ile bağlamaktadır: «Teori kurşunîdir, dostum; hayat ağacı ise ebediyyen yeşildir!»

Diktatörlük konusunda kısa fakat özlü bibliyografya taşıyan bu küçük 206 sayfalık eseri siyasî ilimler öğrenci ve araştırmacılarına hararetle tavsiye etmekteyiz.

Doç. Dr. Nermin ABADAN